

KJE SO OVIRE ZA BOLJŠO DOSTOPNOST DO ETNOLOŠKIH ZBIRK

Vida Koporc Sedej

227

Pomembnejše aktivnosti za izboljšanje dostopnosti do zbirk etnološke kulturne dediščine v obdobju zadnjih petih let

Namen prispevka je predstaviti problematiko dostopnosti do zbirk predmetov kulturne dediščine, ki jo hranijo muzeji, katerih izvajanje nalog javne službe financira in sofinancira Ministrstvo za kulturo RS iz sredstev državnega proračuna. Ministrstvo financira in sofinancira izvajanja javne službe v devetih državnih in skupno 36 občinskih muzejih/galerijah, ki imajo pooblastilo za opravljanje državne javne službe varstva premične kulturne dediščine. Skrb za varovanje, ohranjanje in predstavljanje etnološke dediščine opravlja poleg Slovenskega etnografskega muzeja še 26 občinskih muzejev, ki so pooblaščenici za opravljanje državne javne službe, kar praktično pomeni, da so etnološke zbirke prisotne v večini slovenskih muzejev.

V skladu z uresničevanjem strateških ciljev navedenih v resoluciji o *Nacionalnem programu za kulturo*,¹ smernicami *Nacionalnega programa za kulturo 2014–2017*, izvajanjem *Zakona o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1)² in drugih pravnih predpisov, ki zagotavljajo pravice javne dostopnosti do muzejskih zbirk in vključevanju pripadnikov ranljivih skupin v njeno varstvo, se na ministrstvu namenja temu področju kulturne dediščine posebno skrb. Ministrstvo javnim zavodom v neposrednem pozivu za pripravo letnih programov dela daje priporočila in pobude za oblikovanje programskih rešitev, ki zagotavljajo uresničevanje pravice dostopnosti muzejev in muzejskih zbirk tudi invalidom. Preko letnih poročil izvajalcev že vrsto let skrbno spremlja tovrstno problematiko. Uresničevanje dostopnosti in vključevanje invalidov v okvir muzejske javne službe je v zadnjih letih tako postalo že utečena praksa v slovenskih muzejih.

¹ 2. cilj "Omogočanje večje dostopnosti muzejskega gradiva za dvig splošne prepoznavnosti pomembnih kulturnih vsebin in predmetov (spomenikov) kulturne dediščine v javnosti, povečati število manjšinskih in ranljivih skupin (invalidov, starejših) med muzejskimi obiskovalci", poglavje 9. Kulturna dediščina in arhivska dejavnost, Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008-2011 (Uradni list RS, št. 35/2008, str. 80)

² 2. člen *Zakona o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1) (Uradni list RS, št. 16/08) določa: "omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšimi in invalidom".

Za razumevanje različnih potreb obiskovalcev muzejev so bile v obdobju zadnjih petih let v smeri sistemskega dela realizirane naslednje aktivnosti: s finančno podporo Ministrstva za kulturo RS sta bili izdani publikaciji – izvirno in temeljno strokovno delo avtoric dr. Mojce Lipec Stopar, mag. Rajke Bračun Sova in dr. Vlaste Vodeb z naslovom *Dostopen muzej: smernice za dobro prakso* in publikacija *Muzeji, javnost, dostopnost*, strokovno delo avtoric mag. Rajke Bračun Sova in dr. Vlaste Vodeb. V sklopu predstavitve publikacij so bile organizirane tudi izobraževalne delavnice z vsebinami namenjenimi zaposlenim v muzejih na temo dostopnosti do zbirk kulturne dediščine, ki jih je izvedla Skupnost muzejev Slovenije. S ciljem predstavljanja in aktualizacije problematike dostopnosti je potekalo tudi aktivno sodelovanje Ministrstva za kulturo na različnih konferencah in posvetih s tematiko, ki je obravnavala različne vidike vključevanja pripadnikov ranljivih skupin v javno življenje. Medresorsko delovanje ministrstva je temeljilo na pripravi letnih poročil za namen evalvacije uresničevanja Akcijskega programa za invalide.

Z realizacijo projekta z naslovom *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*, ki ga je izvedel Slovenski etnografski muzej iz finančnih sredstev Evropskega socialnega sklada, v obdobju od septembra 2013 do decembra 2015, pa so bile tudi udeležene teoretične smernice najširše dostopnosti do muzejskih zbirk, predstavljene v strokovnih publikacijah. Izvedba projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* je bila namenjena vzpostavitvi dobrih praks na treh področjih muzejskega dela, in sicer usposabljanju za delo, dostopnosti muzejskih zbirk in edukativnosti. Prioritetni cilj projekta je temeljil na izvajanju strokovnega in operativnega usposabljanja oseb iz ranljivih skupin za opravljanje nalog muzejske javne službe. S konceptom uveljavljanja enakih možnosti pridobivanja specialnih znanj, veščin in izkušenj se je mladim diplomantom tako odprla pot k samostojnemu in kreativnemu delu ter začetku karierne poti. Vodilo pri oblikovanju programov usposabljanja novozaposlenih na projektu za opravljanje nalog kustosa pedagoga je bilo usmerjeno v snovanje, razvijanje in izvajanje inkluzivnih pedagoško-andragoških etnoloških programov. Ključni cilj za zagotavljanje trajnostnih učinkov projekta pa je bil namenjen usposabljanju muzejskih delavcev in pridobivanju specialnega strokovnega znanja, veščin in praktičnih izkušenj s ciljem vzpostavitve dobrih praks dela z osebami iz ranljivih skupin v državnih muzejih, ki se bodo nadalje implementirale tudi v druge slovenske muzeje in na ostala področja kulture.

Fizična dostopnost

Pomemben dejavnik za omogočanje dostopnosti do muzejskih zbirk je fizična dostopnost do prostorov, kjer se predmeti in zbirke na razstavah predstavljajo obiskovalcem in kjer poteka spremljevalni program namenjen različnim ciljnim skupinam. Večina muzejskih etnoloških zbirk pooblaščenih muzejev se nahaja v historičnih stavbah in dislociranih enotah (domačije), ki arhitekturno ne zagotavljajo celovite, predvsem pa ne samostojne dostopnosti invalidnim osebam. Posegi za izboljšanje fizične dostopnosti so problematični in

dolgotrajni, saj je za odpravljanje arhitekturnih ovir (prenove objektov, izgradnja dvigal, izgradnja klančin, namestitvev zaščitnih ograj, uravnavanje talnih nivojev, ureditev sanitarij za invalide ...) potrebno pridobiti kulturno varstveno soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine, ki določi pogoje za izvedbo gradbenih posegov. Po pridobljenem soglasju za investicijske posege v dediščino pa oviro za njihovo realizacijo pogosto predstavlja pomanjkanje proračunskih sredstev lastnika objekta za namen uresničitve potrebne investicije.

Vse pogoje za zagotavljanje najširše dostopnosti do zbirk izpolnjuje državni javni zavod Slovenski etnografski muzej,³ ki hrani in javnosti predstavlja največji fond predmetov etnološke dediščine. Osrednji etnološki muzej omogoča samostojen dostop v razstavni objekt in prostore uprave, kustosov, knjižnice in dokumentacije tudi gibalno in senzorno oviranim osebam.

229

Precej drugačna situacija glede dostopnosti do etnoloških zbirk je v pooblaščenih muzejih in njihovih dislociranih enotah. Po podatkih povzetih iz letnih poročil pooblaščenih muzejev je razvidno, da je bilo v letu 2010 fizično dostopnih 12 muzejev, v letu 2014 pa se je število dostopnih muzejev povečalo na 17. Med najpogostejše posege, ki so bili potrebni za izboljšanje fizične dostopnosti se uvrščajo: izgradnja dvigala, urejanje klančin ter namestitvev zaščitnih ograj in dviznega mostu. Večinoma so bile rešitve za izboljšanje dostopnosti parcialne, kot npr. urejanje klančin. Bistvene izboljšave fizične dostopnosti do zbirk so bile v obdobju zadnjih petih let narejene le v Gorenjskem muzeju Kranj, s celovito arhitekturno prenovo gradu Khislstein, dokončano konec leta 2012.⁴ Razlog za postopno in parcialno urejanje fizične dostopnosti je v prvi vrsti finančne narave, saj zaradi pomanjkanja sredstev iz občinskih proračunov⁵ in spremembe prioritet namembnosti sredstev iz evropskih skladov ni bilo izrazitejših vlaganj v izboljšave za boljšo dostopnost do muzejskih zbirk niti za nakup opreme, ki bi izboljšala dostopnost in odpravila komunikacijske ovire.

Ob tem je na mestu tudi izpostavljanje širšega problema, in sicer dostopnosti do muzejskih objektov, saj problem parkiranja pred temi objekti ponekod še vedno ni ustrezno rešen (npr. označen parkirni prostor za invalida, možnost kratkotrajnega parkiranja kombiniranega vozila ali avtobusa).

Dostopnost do programskih vsebin

Na podlagi spremljanja izvajanja realizacije programskih vsebin navedenih v letnih poročilih javnih muzejev se ugotavlja, da se sodelovanje z ranljivimi osebami in skupinami, posebno z invalidi, iz leta v leto izboljšuje. Zaposleni v javnih zavodih

³ Muzeju je leta 1995 po sklepu Vlade Republike Slovenije Ministrstvo za kulturo dodelilo v upravljanje dva objekta nekdanje vojašnice na Metelkovi. Celovita prenova objektov je potekala do leta 2004.

⁴ Mestna občina Kranj je s pomočjo evropskih sredstev pričela z obnovo v letu 2008. Grad je bil v uporabo predan decembra leta 2012, v njem je na ogled stalna razstava *Prelepa Gorenjska*, ki predstavlja tudi enološko dediščino Gorenjske.

⁵ Objekti, v katerih se nahajajo pooblaščenih muzeji, so lasti občin, ki so v skladu z veljavnimi predpisi pristojne za njihovo investicijsko vzdrževanje in prenovo.

se trudijo, da metode predstavitev razstav prilagajajo tudi skupinam obiskovalcev s posebnimi potrebami. Kljub pomanjkanju sredstev, ki se iz proračuna namenjajo izvajanju javne službe, strokovni delavci v muzejih, v okviru svojih pristojnosti, izkazujejo odgovornost, da pridobivanje kakovostnih informacij o kulturni dediščini postaja in ostaja del rednega programa. Zaposleni v muzejih v okviru obstoječih možnosti omogočajo tudi invalidnim obiskovalcem dostop do informacij o muzejskih zbirkah. Z vzdrževanjem obstoječih prilagoditev in iskanjem novih možnosti v okviru zagotovljenih proračunskih sredstev ter pridobivanjem dodatnih sredstev pri sponzorjih se aktivnosti nadaljujejo, čeprav je zaradi aktualne gospodarske situacije pridobivanje sponzorskih sredstev vedno težje.

230

Najpogosteje uporabljeni načini prilagoditve razstavnih projektov so: uporaba ustrezne tipografije in velikosti črk, napisi v brajici, omogočeno dotikanje nekaterih predmetov, zagotavljanje avdio vodnikov, vodstva s tolmačem v znakovnem jeziku, priprava in izvedba pedagoško-andragoških delavnic itd. Z možnostjo dotikanja ali otipa replik in originalnih predmetov se omogoča pridobivanje raznovrstnih podatkov o lastnostih predmeta etnološke dediščine, s tem pa tudi spoznavanje, razumevanje in raziskovanje naše kulturne dediščine preko čutnih poti. Ob predstavitvi predmetov etnološke dediščine je pomemben tudi izbor skrbno pripravljenih govornih informacij, ki omogočajo seznanjanje obiskovalca s tradicionalno kulturo na Slovenskem.

Kot ustaljena praksa za iskanje načinov in pristopov predstavljanja kulturne dediščine invalidom se uveljavlja sodelovanje z ranljivimi skupinami, med katerimi so aktivne invalidske organizacije, ki sodelujejo z muzeji pri pripravi standardov za dostopnost. Za usposabljanje za delo z invalidi pa v okviru Pedagoške sekcije skrbi Skupnost muzejev Slovenije, ki organizira različne delavnice, na katerih zaposleni v muzejih pridobivajo nova znanja in veščine.

Oviro za boljšo inkluzivno dostopnost do etnoloških zbirk predstavlja tudi pomanjkanje usposobljenih etnologov, ki bi imeli ustrezna in verificirana znanja s strokovnega področja specialne metodike in didaktike. V povprečju je v muzejih zaposlen le en strokovni delavec, tj. kustos pedagog, ki je pristojen za delo z obiskovalci in pripravo ter izvedbo programskih vsebin, ki spremljajo razstavni program. Žal možnosti za nove zaposlitve praktično ni zaradi upoštevanja določil veljavne zakonodaje, ki omejuje zaposlovanje v javnem sektorju.

Verjetno pa bi se s kadrovskimi okrepitevami tudi lažje udeleževalo komuniciranje sodobnega muzeja z javnostjo na način izvajanja pedagoško-andragoških programov za zainteresirane skupine zunaj muzejskih prostorov.

Spletna dostopnost

Dostopnost do celovitih informacij o muzejskih zbirkah in programskih vsebinah preko spletne strani je za predstavitev izvajanja muzejske javne službe v dobi informacijske družbe zelo pomembna. Z razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologij, hitrih internetnih povezav, razvojem prenosnih in

tabličnih računalnikov ter novih programov se uveljavljajo tudi nove možnosti predstavitve zbirk. Po pregledu spletnih strani muzejev, ki hranijo etnološko dediščino, se ugotavlja, da je tovrstna dediščina na spletni strani Slovenskega etnografskega muzeja dobro predstavljena s številnimi predmeti in informacijami, medtem ko so v pooblaščenih muzejih možnosti za predstavitev zbirk in predmetov na spletu bistveno premalo izkoriščene.

Iz podatkov letnega poročila Slovenskega etnografskega muzeja je razvidno, da je imel muzej na svoji spletni strani v letu 2012 predstavljenih skupno 1119 inventariziranih predmetov (vključno s podatki o predmetu: inventarna številka, natančen opis, mere, letnica nastanka in/ali letnica, ko ga je muzej pridobil, namembnost), v letu 2014 pa skupno 1337 inventariziranih predmetov, od tega jih je bilo v istem letu na novo predstavljenih 53.

231

Po pregledu spletnih strani pooblaščenih muzejev, ki hranijo zbirke predmetov etnološke dediščine, se ugotavlja, da večina muzejev predstavlja zbirke etnoloških predmetov s kratkimi splošnimi opisi ali pa opisuje delo kustodiat za etnologijo. Nekateri muzeji predstavljajo na spletu etnološke predmete v okviru stalne razstave ali občasnih razstav, le malo pa je dostopnih informacij o posameznih predmetih na spletnih straneh muzeja. Po opravljeni analizi spletnih strani pooblaščenih muzejev je bilo ugotovljeno, da jih ima polovica na svoji spletni strani objavljene tudi fotografije etnoloških predmetov, od tega pa jih tretjina predmete predstavlja samo z osnovnimi podatki. Spletne strani z opisom posameznih predmetov etnološke dediščine imajo redki muzeji, več muzejev predstavlja smo fotografije posameznih predmetov brez informacij. Muzeji, ki imajo v svojih dislociranih enotah etnološke zbirke, le-te predstavljajo s fotografijami interjerjev, kar spletnemu obiskovalcu omogoča seznanitev z načinom življenja v preteklih obdobjih. Ob navedenem se ugotavlja, da bi bilo za boljšo prepoznavnost etnoloških zbirk v slovenskih muzejih potrebno dopolniti spletne strani z obsežnejšo in kakovostnejšo predstavitvijo ter opisi posameznih predmetov. Obenem pa tudi poskrbeti, da se pri pripravi upošteva smernice WCAG/WAI⁶ za dostopne in uporabne spletne strani muzeja.

Virtualne predstavitve so v sodobni družbi vedno bolj aktualne in vsakdanje, zato je za celostno ohranjanje etnološke dediščine in za zagotavljanje ustreznega odnosa do etnoloških predmetov, ki so v določenem obsegu še danes prisotni v vsakdanjem življenju, nujno poskrbeti, da bi bilo na spletnih straneh muzejev o tovrstni dediščini bistveno več informacij. V okviru finančnih možnosti državnega in občinskih proračunov bo tudi v prihodnje potrebno zagotavljati naložbe v izboljšanje obstoječih materialnih pogojev za delo na področju digitalizacije, in sicer v nove tehnologije in njihovo vzdrževanje. Hkrati je potrebno zagotoviti kadrovske pogoje in izobraževanje na področju digitalizacije za povečanje kakovosti dela in učinkovitosti. Problem predstavlja poenotenje in sistematičnost postopkov digitalizacije na nacionalnem nivoju. Zato si mora etnološka stroka prizadevati za koordinirano in načrtno dopolnjevanje spletnih strani s kakovostnimi predstavitvami etnoloških predmetov.

⁶ Bračun Sova 2011: str. 40.

Tehnična dostopnost

Za interpretacijo in komunikacijo etnološke dediščine z javnostjo postaja uporaba novih tehnologij vedno bolj pomembna. V slovenskih muzejih zaradi pomanjkanja finančnih sredstev možnosti za večjo dostopnost predmetov in muzejske zbirke z uporabo novih tehnologij še niso dovolj izkoriščene. Pri vključevanju interaktivnih računalniških programov in drugih tehnoloških pripomočkov so za zagotovitev učinkovitosti uporabe različnim ciljnim skupinam ključnega pomena strokovna znanja. Gluhim in naglušnim obiskovalcem muzejev omogočajo boljšo dostopnost do glasovnih informacij npr. indukcijske zanke in sistemi radijskih frekvenc. Slepim in slabovidnim osebam pa olajšajo dostopnost do vsebin zvočni vodniki, predvsem tisti, ki omogočajo izbor opisa zbirke (npr. standardni opis, podroben opis). Zagotavljanje slušnih informacij je pri predstavljanju etnološke dediščine še posebej pomembno, saj zvok (npr. govor, zvok ob uporabi predmeta itd.) pomembno prispeva k celovitejšemu razumevanju predmetov. A problem je v tem, da pri nas uvrščanje zvočnih vodnikov med standardne pripomočke za predstavljanje dediščinskih vsebin v muzejih teče prepočasi.

232

LITERATURA IN VIRI

BRAČUN SOVA, Rajka; VODEB, Vlasta

2011 *Muzeji, javnost, dostopnost*. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.

KOPORC SEDEJ, Vida

2012 *Poročilo o uresničevanju akcijskega programa za invalide za leto 2012* (interno gradivo). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

KOPORC SEDEJ, Vida

2013 *Poročilo o uresničevanju akcijskega programa za invalide za leto 2013* (interno gradivo). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

LIPEC STOPAR, Mojca; BRAČUN SOVA, Rajka; VODEB, Vlasta

2009 *Dostopen muzej: smernice za dobro prakso*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije.

Letno poročilo Slovenskega etnografskega muzeja 2010.

Letno poročilo Slovenskega etnografskega muzeja 2014.

Spletni viri

Čebelarški muzej Radovljica. Radovljica: Čebelarški muzej. <http://www.muzeji-radovljica.si/4m_cebelski/_predstavitev.html> [3. 6. 2015].

Etnologija. Metlika: Belokranjski muzej. <http://www.belokranjski-muzej.si/default.asp?sif_co=C34> [1. 6. 2015].

Etnologija. Kranj: Gorenjski muzej. <http://www.gorenjski-muzej.si/?page_id=436> [3. 6. 2015].

Etnološka razstava. Celje: Pokrajinski muzej Celje. <<https://www.pokmuz-ce.si/stalne/etnoloska-zbirka>> [1. 6. 2015].

Etnološka zbirka. Idrija: Mestni muzej Idrija. <<http://www.muzej-idrija-cerkno.si/index.php/sl/zbirke/zbirke/etnoloka-zbirka.html>> [1. 6. 2015].

Etnološke zbirke. Škofja Loka: Loški muzej. <http://www.loski-muzej.si/stalne_zbirke/etnoloske-zbirke/> [3. 6. 2015].

Etnološka zbirka Tonina hiša v sv. Petru. Piran: Pomorski muzej Sergej Mašera – Piran. <<http://www.pomorskimuzej.si/sl/tonina-hisa>> [1. 6. 2015].

- Etnografska zbirka. Tržič: Tržiški muzej. <http://www.trziski-muzej.si/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=56> [3. 6. 2015].
- Grad Kislstein. Kranj: Gorenjski muzej. <http://www.gorenjski-muzej.si/?page_id=42> [3. 6. 2015].
- Grilova domačija. Velenje: Muzej Velenje. <<http://www.muzej-velenje.si/razstave/gril/>> [1. 6. 2015].
- Kavčnikova domačija. Velenje: Muzej Velenje. <<http://www.muzej-velenje.si/razstave/kavcnik/>> [28. 5. 2015].
- Liznjekova domačija. Jesenice: Gornjesavski muzej. <http://www.gornjesavskimuzej.si/?page_id=100> [1. 6. 2015].
- Oddelek za etnologijo. Kromberk – Nova Gorica: Goriški muzej. <<http://www.goriskimuzej.si/index.php/oddelki>> [1. 6. 2015].
- Oddelek za etnologijo. Novo Mesto: Dolenjski muzej. <<http://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/etnologija/>> [1. 6. 2015].
- Od Planine do Planike. Tolmin: Tolminski muzej. <<http://www.tol-muzej.si/?id=125&lang=si>> [1. 6. 2015].
- Stalne razstave. Kamnik: Medobčinski muzej Kamnik. <<http://www.muzej-kamnik-on.net/sl/Razstave/Stalne+razstave/Odsevi+kamni%C5%A1kih+tiso%C4%8Dletij>> [28. 5. 2015].
- Stalne razstave. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj. <<http://pmpo.si/zbirke-in-razstave/stalne-zbirke/> in <http://pmpo.si/zbirke-in-razstave/stalne-zbirke/>> [1. 6. 2015].
- Panjske končnice. Radovljica: Čebelarski muzej. <http://www.muzeji-radovljica.si/4m_cebelarski/_panjske_koncnice.html> [1. 6. 2015].
- Predgrad in Predgrajci: Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje. <http://www.pmk-kocevje.si/main/0_slo/razstave.php> [1. 6. 2015].
- Rudarsko stanovanje na Njivi. Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje. <<http://www.zasavskimuzejtrbovlje.si/si/razstave/29-rudarsko-stanovanje-na-njivi.html>> [1. 6. 2015].
- Virtualna 3D razstava. Ribnica: Rokodelski center. <<http://www.muzej-ribnica.si/virtualna-3d-razstava/>> [1. 6. 2015].
- Zbirke. Postojna: zavod Znanje – Notranjski muzej Postojna. <<http://www.notranjski-muzej.si/>> [1. 6. 2015].
- Zgodovina muzeja. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej. <<http://www.etno-muzej.si/sl/zgodovina-muzeja>> [1. 6. 2015].